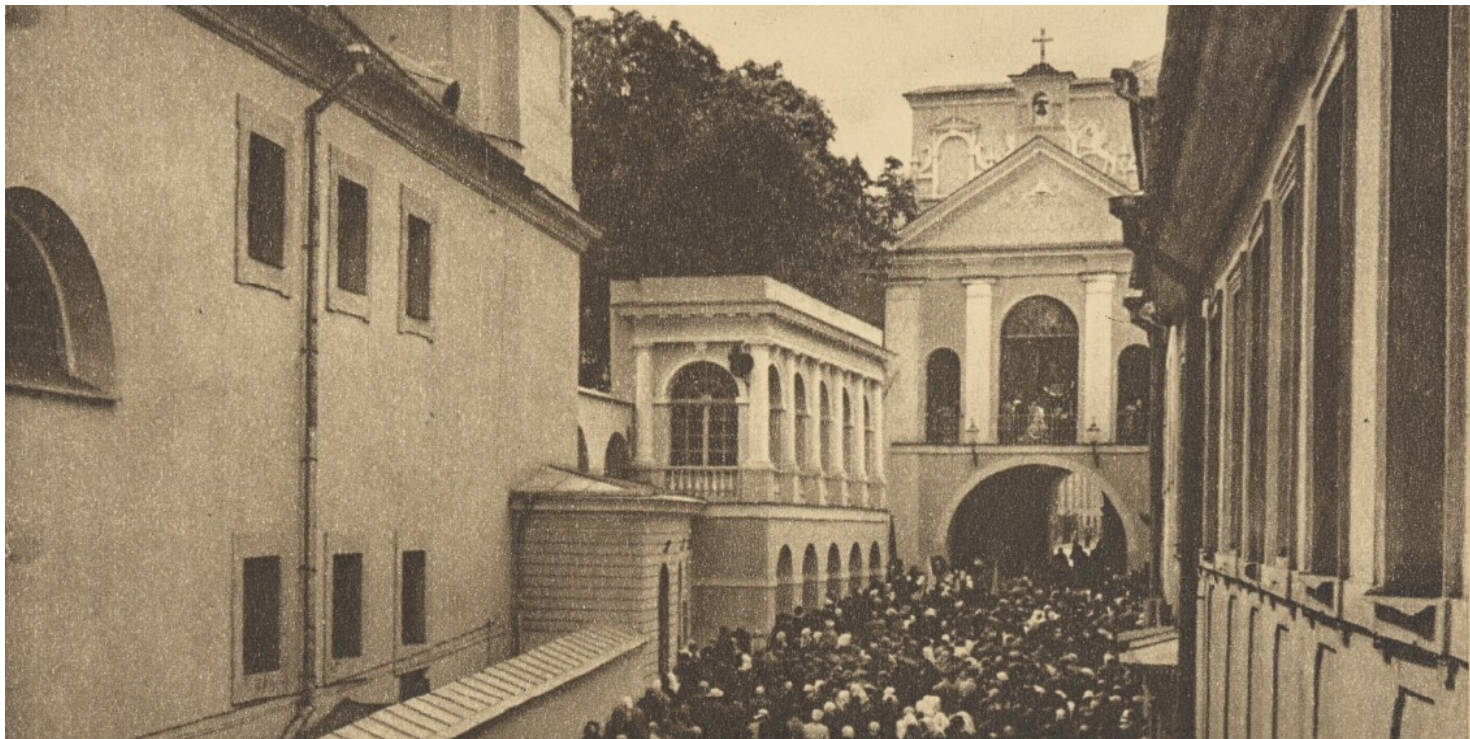

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/kresy/67926,Samoobrony-kresowe-w-walce-o-granice-przyszlej-Rzeczypospolitej.html>

Wilno, Ostra Brama. II Rzeczpospolita. Ze zbiorów cyfrowych Biblioteki Narodowej ("polona.pl")

ARTYKUŁ

Samoobrony kresowe w walce o granice przyszłej Rzeczypospolitej

OKRES HISTORYCZNY

(1918-1922) Odrodzenie Niepodległej

Autor: MARTA KUPCZEWSKA 16.05.2020

Spontanicznie organizowane na przełomie lat 1918 i 1919 jednostki wojskowe w postaci lokalnych samoobron kresowych są jednym z najbardziej chwalebnych a mało znanych przykładów oddolnej działalności społeczeństwa

polskiego zamieszkującego północno-wschodnie ziemie Rzeczypospolitej.

Nadzieja

Zapowiadała się walka nie tylko z narodami „kresowymi” – Litwinami, Białorusinami czy Ukraińcami, ale także z nacierającymi bolszewikami. Wraz z wycofywaniem się armii niemieckiej ze wschodniego frontu, w kierunku zachodnim parły bowiem oddziały Armii Czerwonej na swoich bagnietach niosące tamtejszej ludności rządy bolszewickie.

U schyłku Wielkiej Wojny, wobec spodziewanej klęski państw centralnych, Polacy z coraz większą nadzieją myśleli o odzyskaniu utraconej niepodległości. Polskie elity polityczno-wojskowe zdawały sobie jednak doskonale sprawę z tego, iż o ile opanowanie Galicji i Królestwa przyjdzie im stosunkowo szybko, o tyle o pozostałe tereny trzeba będzie stoczyć zaciętą walkę. Bez wątplenia największą niewiadomą była przyszłość rozległych wschodnich obszarów dawnej Rzeczypospolitej. Sytuacja na Kresach Wschodnich stawała się na tyle skomplikowana, iż zapowiadała się tam walka nie tylko z narodami „kresowymi” – Litwinami, Białorusinami czy Ukraińcami, ale także z nacierającymi bolszewikami. Wraz z wycofywaniem się armii niemieckiej ze wschodniego frontu, w kierunku zachodnim parły bowiem oddziały Armii Czerwonej na swoich bagnietach niosące tamtejszej ludności rządy bolszewickie.

Żołnierze Samoobrony Wileńskiej
(fotografia z książki: *13 Pułk Ułanów Wileńskich*, red. K. Mijakowski, P. Rozdżestwieński, Warszawa 2012)

Widok Ostrej Bramy od strony ulicy Bazyliańskiej. W niszy bramy godło Polski (orzeł w koronie - płaskorzeźba wykonana przez Bolesława Bażukiewicza). II Rzeczpospolita. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Samoorganizacja

Obok doświadczonych – często wracających z Rosji – żołnierzy polskich, szczególnie licznie zgłaszała się nieposiadająca żadnego przeszkolenia wojskowego młodzież. Entuzjazm ogarnął całe kresowe społeczeństwo. Praktycznie niezależnie od siebie powstawały kolejne Samoobrony: Wileńska, Grodzieńska i Mińska.

Już w lecie 1918 r. zamieszkująca tereny Litwy i Białorusi społeczność polska, nie czekając na wsparcie rodaków z centralnych obszarów dawnej Rzeczypospolitej, zaczęła powoływać lokalne komitety obrony i organizować wojskowe oddziały ochotnicze. Wpierw miały one ochraniać ludność kresową przed niemieckimi maruderami, bolszewicką partyzantką czy też zwykłymi bandami rabusiów. Wkrótce ich głównym celem stała się obrona przed inwazją bolszewicką oraz dążenie do utrzymania i połączenia ziem kresowych z odrodzoną Polską. Tworzone spontanicznie jednostki samoobrony składały się głównie z ludności miejscowej reprezentującej wszystkie warstwy społeczne. Obok doświadczonych – często wracających z Rosji – żołnierzy polskich, szczególnie licznie zgłaszała się nieposiadająca żadnego przeszkolenia wojskowego młodzież. Entuzjazm ogarnął całe kresowe społeczeństwo. Praktycznie niezależnie od siebie powstawały kolejne Samoobrony: Wileńska, Grodzieńska i Mińska. Podobne formacje, zarówno jazdy jak i piechoty, tworzyły się także w mniejszych miejscowościach, takich jak: Lida, Szczuczyn, Ejszyszki i w wielu innych. Liczebność tych oddziałów była bardzo różna, zaś ich finansowanie wspierała miejscowa ludność polska, organizując zbiórki koni i ekwipunku wojskowego a zwłaszcza pieniędzy i żywności. Umundurowanie i uzbrojenie było początkowo mocno niejednorodne. Dezerterzy z armii rosyjskiej na ogół mieli na sobie umundurowanie rosyjskie, jeszcze inni niemieckie, jednak większość z żołnierzy-ochotników ubrana była w stroje cywilne. Broń i amunicję pozyskiwano na wszelkie możliwe sposoby: zaopatrywano się w nią u wycofujących się Niemców, w jej poszukiwaniu przeczesywano wojenne pobojojiska, pożądane były także strzelby myśliwskie.

Witold Pilecki - harcerz, ochotnik w Samoobronie Wileńskiej w 1918 roku, żołnierz 13. pułku ułanów na froncie bolszewickim w roku 1919, w 1920 r. żołnierz 1. Wileńskiej Kompanii Harcerskiej 201. Ochotniczego pp, obrońca

Grodna, żołnierz 211. pułku ułanów, uczestnik walk o Wileńszczyznę w Wojskach Litwy Środkowej. Na lewej kieszeni munduru widoczna odznaka pamiątkowa Dywizji Litewsko-Białoruskiej. Ze zbioru Andrzeja Pileckiego

Awers odznaki pamiątkowej Dywizji Litewsko-Białoruskiej. Na ramionach krzyża napis: „ZA NASZĄ WOLNOŚĆ I WASZĄ - LB - 1919”, centrycznie nałożone godła Polski i Litwy. Z: Tomasz Sikorski, *Z krzyżem harcerskim w bój 1914 - 1921. Wybrane pamiątki*, Warszawa 2018. Ze zbioru Tomasz Sikorskiego

---

**Rewers odznaki. Odznaka bity z
kontrą, mocowana na słupek z
nakrętką sygnowaną nazwiskiem
grawera „B. Paszkowski”, na
dolnym ramieniu wybity numer
nadania „474”. Z: Tomasz
Sikorski, *Z krzyżem harcerek w
bój 1914 - 1921. Wybrane
pamiętki*, Warszawa 2018. Ze
zbioru Tomasza Sikorskiego**

Jesienią 1918 r., nowo formowane Wojsko Polskie, jeszcze wtedy stosunkowo nieliczne i zaabsorbowane walkami na odcinku południowo-wschodnim, nie mogło zaangażować swych głównych sił do konfrontacji z Armią Czerwoną. To właśnie ochotnicy z samoobrony kresowej jako pierwsi zgłosili się do prowadzenia walki z bolszewickim agresorem. Na ich czele stanął były oficer rosyjski, Polak z pochodzenia, generał Władysław Wejtko. Wkrótce też powstał w Warszawie Komitet Obrony Kresów Wschodnich sprawujący polityczny patronat nad oddziałami samoobrony. Pod koniec roku z jego inicjatywy oddolnie powoływane przez społeczność polską jednostki samoobrony kresowej włączone zostały formalnie w skład Wojska Polskiego.

Generał Władysław Wejtko
(źródło:

Walka

To właśnie ochotnicy z samoobrony kresowej jako pierwsi zgłosili się do prowadzenia walki z bolszewickim agresorem. Na ich czele stanął były oficer rosyjski, Polak z pochodzenia, generał Władysław Wejtko. Wkrótce też powstał w Warszawie Komitet Obrony Kresów Wschodnich sprawujący polityczny patronat nad oddziałami samoobrony.

Najbardziej na wschód wysunięta samoobrona w Mińsku funkcjonowała najkrócej. Nieliczna, słabo uzbrojona i pozbawiona realnego wsparcia polskich sił zbrojnych już w grudniu 1918 r. wyparta została z miasta przez nacierających bolszewików. Ocalone oddziały przedostały się na terytorium kontrolowane przez władze polskie, gdzie wspólnie z innymi ochotnikami – uchodźcami z terenów północno-wschodnich – weszły w skład formowanej Dywizji Litewsko-Białoruskiej.

Dużo większe znaczenie miały działania samoobron funkcjonujących na Wileńszczyźnie i Nowogródzczyźnie. Pod koniec 1918 r. zjednoczyły się one w jedną organizację wojskową tzw. Samoobronę Litwy i Białorusi. Szczególnym zaangażowaniem wykazały się zwłaszcza formacje biorące udział w walkach o Wilno na przełomie 1918 i 1919 r., gdy miasto opuszały wojska niemieckie, a równocześnie zaczęły do niego wkraczać oddziały bolszewickie. Zadaniem zgromadzonych tam oddziałów samoobrony była kontrola wycofujących się żołnierzy niemieckich, likwidacja miejscowych komunistów i niedopuszczenie do przekazania władzy bolszewikom. Do bezpośredniego konfliktu i wymiany ognia pomiędzy formacjami polskimi, a dużo liczniejszymi oddziałami bolszewickimi doszło 1 stycznia 1919 r. Pomimo zaciętej pięciodniowej obrony Polakom nie udało się utrzymać miasta i ostatecznie zostali z niego wyparci. Mogące wesprzeć ich jednostki polskich sił zbrojnych zatrzymane zostały przez wycofujących się Niemców. Niektórzy z badaczy uważają, iż starcia kresowych formacji samoobronnych mające miejsce w Wilnie w dniach 1-5 stycznia 1919 r. zapoczątkowały niewypowiedzianą wojnę polsko-bolszewicką. Większość twierdzi jednak, iż omawiane

wydarzenia były jedynie zwiastunem tego co miało dopiero nastąpić.

Wilno. Ostra Brama z cudownym obrazem Matki Boskiej Ostrobramskiej; widok od strony ulicy Ostrobramskiej. II Rzeczpospolita. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Dowództwo ochotniczego oddziału Samoobrony Wileńskiej braci Dąbrowskich - luty 1919. Siedzą (od lewej): mjr Władysław Dąbrowski, rtm. Jerzy Dąbrowski. Stoją; W. Chmieliński, B. Kuczyński, E. Kaczkowski, J. Fiedorowicz. Fot. Wikimedia Commons (źródło: Bohdan Skaradziński, *Sąd boży 1920*)

COFNIJ SIĘ